

Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոններ (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners)

Ընդունվել են հանցագործությունների կանխարգելման և իրավախախտների նկատմամբ վերաբերմունքին նվիրված ՄԱԿ-ի առաջին համագումարի կողմից, Ժնև, 1955թ.

Հավանության են արժանացել ՄԱԿ-ի տնտեսական և սոցիալական խորհրդի 1957թ. հուլիսի 31-ի թիվ 663 C (XXIY) և 1977թ. մայիսի 13-ի թիվ 2076 (LXII) բանաձևերով

Տնտեսական և սոցիալական խորհուրդը.

1. հավանություն է տալիս Հանցագործությունների կանխարգելման և իրավախախտների նկատմամբ վերաբերմունքի հարցերով Միավորված ազգերի կազմակերպության առաջին կոնգրեսի կողմից հաստատված՝ Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոններին.

2. կառավարությունների ուշադրությունն է հրավիրում այդ Կանոնների վրա և հանձնարարում՝

ա) բարյացակամորեն վերաբերվել դրանց ընդունմանն ու պատժային և ուղղիչ հաստատություններում դրանց կիրառմանը.

բ) յուրաքանչյուր հինգ տարին մեկ անգամ Գլխավոր քարտուղարին իրազեկել այդ կանոնների կիրառման մասին.

գ) միջոցներ ձեռնարկել այդ Կանոնները ոչ միայն համապատասխան պետական հիմնարկների, այլև սոցիալական պաշտպանությամբ շահագրգռված ոչ կառավարական կազմակերպությունների շրջանում հնարավորինս լայնորեն տարածելու ուղղությամբ.

3. Գլխավոր քարտուղարին լիազորում է անհրաժեշտության դեպքում հրապարակել 2 (բ) կետի համաձայն ստացված հաղորդումները և, անհրաժեշտության դեպքում, լրացուցիչ տեղեկություններ պահանջել:

1. Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոններ

Բանաձևն ընդունվել է 1955 թվականի օգոստոսի 30-ին

Հանցագործությունների կանխարգելման և իրավախախտների նկատմամբ վերաբերմունքի հարցերով Միավորված ազգերի կազմակերպության առաջին կոնգրեսը,

Ընդունելով սույն բանաձևին կից ներկայացված բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոնները՝

1. Գլխավոր քարտուղարին խնդրում է կանոնները Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր Ասամբլեայի թիվ 415 (V) բանաձևի հավելվածի (դ) կետին համապատասխան ներկայացնել Տնտեսական և սոցիալական խորհրդի Սոցիալական հանձնաժողովի հաստատմանը,

2. Հույս է հայտնում, որ սույն կանոնները կհաստատվեն Տնտեսական և սոցիալական խորհրդի կողմից, և եթե Խորհուրդն անհրաժեշտ համարի՝ Գլխավոր ասամբլեայի կողմից, և որ դրանք կուղարկվեն կառավարություններին՝ հետևյալ հանձնարարականով.

ա) բարյացակամորեն վերաբերվել դրանց ընդունմանը և պատժային հաստատություններում դրանց կիրառմանը,

բ) յուրաքանչյուր երեք տարին մեկ անգամ Գլխավոր քարտուղարին իրազեկել սույն կանոնների կիրառման ընթացքի մասին.

3. Ցանկանում է Գլխավոր քարտուղարին խնդրել «Քրեական քաղաքականության միջազգային տեսություն» պարբերականում հրապարակել 2-րդ կետին համապատասխան կառավարությունների կողմից տրամադրվող տեղեկատվությունը, որպեսզի կառավարությունները կարողանան տեղեկանալ տվյալ բնագավառի իրադարձություններին, ինչպես նաև լիազորել նրան՝ անհրաժեշտության դեպքում պահանջելու լրացուցիչ տեղեկատվություն.

4. Նաև ցանկանում է Գլխավոր քարտուղարին խնդրել, որպեսզի սույն կանոնները հնարավորինս լայնորեն տարածվեն:

Հավելված

Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոններ

Նախնական նկատառումներ

1. Ներքոհիշյալ կանոնները նպատակ չունեն մանրամասն նկարագրելու պատժային հաստատությունների օրինակելի համակարգը: Դրանցով սուսկ փորձ է արվում արդիական մտքի ընդհանուր մոտեցումների և ներկայիս առավել կայացած համակարգերի հիմնական տարրերի հիման վրա ներկայացնել, թե բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի և հիշյալ հաստատությունների առումով ինչն է ընդհանրապես ճիշտ սկզբունք և գործելակերպ համարվում:

2. Նկատի առնելով աշխարհում իրավական, տնտեսական և աշխարհագրական պայմանների բազմազանությունը, անկհայտ է, որ ոչ բոլոր կանոններն է հնարավոր կիրառել ամենուրեք և մշտապես: Սակայն դրանք պետք է խթանեն կանոնների իրականացման ճանապարհին առկա գործնական բարդությունները հաղթահարելու մշտական ձգտումը, քանի որ դրանք ընդհանուր առմամբ արտացոլում են Միավորված ազգերի կազմակերպության համար ընդունելի նվազագույն պայմանները:

3. Մյուս կողմից՝ կանոններն ընդգրկում են գործողության այնպիսի դաշտ, որում միտքը մշտապես առաջ է ընթանում: Դրանք նպատակ չունեն խոչընդոտելու փորձարկումները և պրակտիկան, եթե դրանք համահունչ են կանոններում նախանշված ընդհանուր նպատակներին: Եթե բանտային կենտրոնական վարչակազմը կանոններից շեղվում է այդ նկատառումներից ելնելով, ապա դրա համար միշտ արդարացում կգտնվի:

4.1. Կանոնների I մասը վերաբերում է հիմնարկների ընդհանուր ղեկավարմանը և կիրառելի է քրեական կամ քաղաքացիական գործով անցնող, չդատապարտված կամ դատապարտված բանտարկյալների բոլոր խմբերի նկատմամբ, այդ թվում նրանց, ում նկատմամբ դատավորը «անվտանգության միջոցներ» կամ ուղղիչ միջոցներ է նշանակել:

4.2. II մասում շարադրված են միայն հատուկ խմբերի նկատմամբ կիրառելի կանոնները. այդ խմբերի մասին խոսվում է բաժիններից յուրաքանչյուրում: Սակայն դատապարտված բանտարկյալների վերաբերյալ Ա բաժնում շարադրված կանոնները պետք է հավասարապես կիրառվեն նաև այն խմբերի անձանց նկատմամբ, ում մասին խոսվում է Բ, Գ և Դ բաժիններում, եթե դրանք չեն հակասում այդ խմբերի համար մշակված կանոններին և բխում են նրանց շահերից:

5.1. Կանոնները չեն հավակնում կանոնակարգելու երիտասարդների համար նախատեսված այնպիսի հաստատությունների ղեկավարումը, ինչպիսին Բորստալի հաստատությունը կամ ուղղիչ տներն են, սակայն I մասը կարող է ընդհանուր առմամբ հավասարապես կիրառություն գտնել նաև այդպիսի հիմնարկներում:

5.2. Երիտասարդ բանտարկյալների թվին պետք է առնվազն դասել բոլոր երիտասարդներին, որոնց վերաբերյալ գործերն ընդդատյա են անչափահասների գործերով դատարանին: Նման երիտասարդները, որպես կանոն, չպետք է ազատագրվան դատապարտվեն:

Մաս I

Համակիրառելի կանոններ

Ընդհանուր սկզբունք

6.1. Ներքոհիշյալ կանոնները պետք է կիրառվեն անկողմնակալորեն: Ռհասայի, մաշկի գույնի, սեռի, լեզվի, կրոնական, քաղաքական և այլ համոզմունքների, ազգային կամ սոցիալական ծագման, գույքային դրության, ընտանեկան ծագման կամ սոցիալական դրության վրա հիմնված խտրականությունն անթույլատրելի է:

2) Մյուս կողմից, հարկավոր է հարգել բնակչության այս կամ այն խմբին պատկանող բանտարկյալների կրոնական համոզմունքներն ու բարոյական սկզբունքները:

Գրանցում

7.1. Բանտարկության բոլոր վայրերում պետք է լինի կարված գրանցամատյան՝ համարակալված էջերով, որում պետք է գրանցվեն հետևյալ տվյալները ընդունված յուրաքանչյուր բանտարկյալի վերաբերյալ.

ա) նրա ինքնությանը վերաբերող տեղեկություններ,

բ) նրա բանտարկության պատճառները և այդ մասին որոշումը կայացրած մարմինը,

գ) բանտարկության վայր ընդունվելու և ազատվելու օրն ու ժամը:

2) Ոչ ոք չի կարող բանտ ընդունվել առանց բանտարկության մասին ուժի մեջ մտած որոշման, որի մանրամասները նախապես պետք է գրառվեն գրանցամատյանում:

Ըստ խմբերի բաշխումը

8. Բանտարկյալների տարբեր խմբերը պահվում են առանձին հիմնարկներում կամ միևնույն հիմնարկի առանձին հատվածներում՝ հաշվի առնելով նրանց սեռը, տարիքը, դատվածությունը, բանտարկության իրավական հիմքերը և նրանց հետ տարվող աշխատանքով պայմանավորված կարիքները: Այսպիսով՝

ա) հնարավորության դեպքում կանանց և տղամարդկանց պետք է պահել առանձին հիմնարկներում. եթե կանայք և տղամարդիկ պահվում են միևնույն հիմնարկում, ապա կանանց համար նախատեսված հատվածը պետք է ամբողջությամբ առանձին լինի,

բ) չդատապարտված բանտարկյալները պետք է դատապարտյալներից անջատ պահվեն,

գ) պարտքի հանձնառությունը չկատարելու համար կամ քաղաքացիական գործի շրջանակներում բանտարկված անձինք պետք է քրեական հանցագործություն կատարած անձանցից անջատ պահվեն,

դ) երիտասարդ բանտարկյալները պետք է չափահասներից անջատ պահվեն:

Կացարանային ապահովումը

9.1. Եթե բանտարկյալները գիշերում են խցերում կամ սենյակներում, նրանցից յուրաքանչյուրը պետք է գիշերային ժամերին առանձին խուց կամ սենյակ զբաղեցնի: Եթե որոշակի պատճառներով, ինչպիսին է, ասենք, բանտի ժամանակավոր գերբեռնվածությունը, կենտրոնական բանտային վարչակազմը ստիպված է ձեռնպահ մնալ սույն կանոնի գործածությունից, միևնույն խցում կամ սենյակում երկու բանտարկյալների տեղավորելը ցանկալի չէ:

9.2. Հանրակացարանների առկայության դեպքում դրանցում բնակվելիք բանտարկյալները պետք է մանրակրկիտ ընտրություն անցնեն՝ այդպիսի պայմաններում միասին ապրելու հարցում նրանց համատեղելիությունն ապահովելու նպատակով: Գիշերային ժամերին պետք է իրականացնել հիմնարկի բնույթին համապատասխան մշտական հսկողություն:

10. Բանտարկյալներին հատկացված շինությունները, հատկապես՝ ննջարանները, պետք է համապատասխանեն առողջապահական բնույթի բոլոր պահանջներին՝ պատշաճ ուշադրություն դարձնելով կլիմայական պայմաններին և, հատկապես, այդ կառույցների ծավալներին, նվազագույն մակերեսի ապահովմանը, լուսավորությանը և օդափոխությանը:

11. Այն շինություններում, ուր ապրում և աշխատում են բանտարկյալները՝

ա) լուսամուտները պետք է ունենան բավարար չափեր, որպեսզի բանտարկյալները կարողանան կարողալ և աշխատել բնական լույսի պայմաններում, և պետք է նախագծված լինեն այնպես, որպեսզի ապահովվի թարմ օդի մուտքը՝ անկախ օդափոխման արհեստական համակարգի առկայությունից կամ բացակայությունից,

բ) արհեստական լուսավորությունը պետք է բավարար լինի, որպեսզի բանտարկյալները կարողանան կարողալ կամ աշխատել՝ առանց վտանգելու իրենց տեսողությունը:

12. Սանիտարական հանգույցները պետք է բավարար լինեն, որպեսզի յուրաքանչյուր բանտարկյալ մաքուր և կոկիկ պայմաններում կարողանա ըստ անհրաժեշտության բավարարել իր բնական պահանջմունքները:

13. Լոգարանի և ցնցուղների թիվը պետք է բավարար լինի, որպեսզի յուրաքանչյուր բանտարկյալ կարողանա և պարտավոր լինի կլիմային համապատասխանող ջերմաստիճանի պայմաններում լոգանք կամ ցնցուղ ընդունել՝ տարվա տվյալ եղանակին և աշխարհագրական տվյալ տարածաշրջանին համապատասխանող ընդհանուր հիգիենայի համար անհրաժեշտ հաճախականությամբ, սակայն ոչ պակաս, քան մեղմ կլիմայի պայմաններում շաբաթական առնվազն մեկ անգամ:

14. Հիմնարկի՝ բանտարկյալների կողմից կանոնավորապես օգտագործվող հատվածները պետք է մշտապես պահվեն անթերի մաքրության պայմաններում:

Անձնական հիգիենա

15. Բանտարկյալները պետք է պարտավորված լինեն հետևելու իրենց մաքրությանը: Դրա համար նրանք պետք է ապահովվեն ջրով և զուգարանային պարագաներով՝ մաքրությանը և առողջությանը հետևելու համար:

16. Որպեսզի բանտարկյալները կարողանան պահպանել մարդկային արժանապատվությանը հարիր արտաքին տեսքը, նրանց պետք է հնարավորություն տրվի հոգալու մազերի և դեմքի մազաձածկույթի մասին, իսկ տղամարդկանց թույլ տալ կանոնավորապես սափրվել:

Հագուստ և անկողնային պարագաներ

17.1. Սեփական հագուստը կրելու թույլտվություն չունեցող բանտարկյալներին պետք է տվյալ կլիմային համապատասխանող, առողջությունը պահպանելու համար բավարար հագուստ հատկացվի: Այն չպետք է վիրավորական կամ նվաստացնող լինի:

17.2. Հագուստը պետք է պահվի մաքուր և կոկիկ վիճակում: Ներքնազգեստը պետք է լվացվի և փոխվի հիգիենայի պահանջներից բխող հաճախականությամբ:

17.3. Բացառիկ դեպքերում, երբ բանտարկյալն այս կամ այն օրինական նպատակով դուրս է գալիս հիմնարկից, նրան պետք է թույլատրել կրելու սեփական հագուստը կամ աչքի չզարնող այլ հագուստ:

18. Եթե բանտարկյալներին թույլատրվում է կրել սեփական հագուստը, ապա հիմնարկ ընդունվելիս պետք է միջոցներ ձեռնարկել, որպեսզի այն մաքուր և կրելու համար հարմար լինի:

19. Յուրաքանչյուր բանտարկյալ պետք է ապահովվի տեղական կամ ազգային նորմերին համապատասխանող առանձին մահճակալով և բավականաչափ անկողնային պարագաներով, որոնք պետք է տրամադրելիս մաքուր լինեն, պահվեն կոկիկ վիճակում և փոխվեն դրանց մաքրությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ հաճախականությամբ:

Մտունդ

20.1. Բանտային վարչակազմը պետք է սնվելու համար սահմանված ժամերին յուրաքանչյուր բանտարկյալի ապահովի առողջությունը և ուժերը պահպանելու համար անհրաժեշտ սննդարարությամբ, լավորակ, լավ պատրաստված ու մատուցված սննդով:

20.2. Խմելու ջուրը պետք է ցանկացած պահի հասանելի լինի յուրաքանչյուր բանտարկյալի համար:

Մարմնական վարժանք և սպորտ

21.1. Բացօթյա աշխատանքում ներգրավված բոլոր բանտարկյալները պետք է օրական առնվազն մեկժամյա համապատասխան բացօթյա վարժանքի հնարավորություն ունենան, եթե եղանակը թույլ է տալիս:

21.2. Վարժանքի ժամերին երիտասարդ բանտարկյալներին և համապատասխան տարիքի և կազմվածքի այլ անձանց պետք է զբաղեցնել մարմնամարզությամբ և ժամանցային

պարապմունքներով: Դրա համար պետք է ունենալ անհրաժեշտ հրապարակներ, սարքավորում և գույք:

Բուժառայություններ

22.1. Յուրաքանչյուր հիմնարկ իր տրամադրության տակ պետք է ունենա որակավորում ունեցող առնվազն մեկ բուժաշխատող՝ հոգեբուժության բնագավառի որոշակի գիտելիքներով: Բուժառայությունները պետք է կազմակերպվեն ընդհանուր առողջապահության կառավարման համայնքային կամ համապետական մարմինների հետ սերտ գործակցությամբ: Այդ ծառայությունները պետք է ներառեն հոգեկան խանգարումներ ունեցող անձանց հոգեբուժական ախտորոշման, անհրաժեշտության դեպքում՝ բուժման ծառայությունները:

22.2. Մասնագիտացված բուժման կարիք ունեցող հիվանդ բանտարկյալները պետք է փոխադրվեն հատուկ բժշկական հաստատություններ կամ քաղաքացիական հիվանդանոցներ: Հիմնարկում հիվանդանոցային հնարավորությունների առկայության դեպքում դրանցում առկա սարքավորումը, կահավորանքը և դեղորայքը պետք է բավարար լինեն հիվանդ բանտարկյալների խնամքի և բուժման համար, և համալրված՝ բավականաչափ վերապատրաստված անձնակազմով:

22.3. Յուրաքանչյուր բանտարկյալ պետք է կարողանա օգտվել բարձրակարգ ատամնաբույժի ծառայություններից:

23.1. Կանանց համար նախատեսված հիմնարկները պետք է ունենան նախաձննդյան և հետձննդյան խնամքի հատուկ մասնաշենքեր: Հնարավորության դեպքում հարկ է հոգալ, որպեսզի ծնունդն ընդունվի ոչ թե բանտային, այլ սովորական հիվանդանոցում: Իսկ եթե երեխան բանտում է ծնվել, ապա այդ մասին չպետք է նշվի ծննդյան վկայականում:

23.2. Այն դեպքերում, երբ մայրերին թույլատրվում է նորածիններին իրենց մոտ պահել, հարկավոր է բարձրակարգ անձնակազմ ունեցող մտուրներ նախատեսել, ուր երեխաներին կտեղավորվեն մայրերի խնամքի տակ չգտնվելու ընթացքում:

24. Ընդունվելուց հետո հնարավորինս սեղմ ժամկետում և ըստ հետագա անհրաժեշտության՝ բուժաշխատողը պետք է գննի յուրաքանչյուր բանտարկյալի՝ նրա մոտ հնարավոր ֆիզիկական և հոգեկան առողջական խնդիրներն ի հայտ բերելու, վարակիչ հիվանդությամբ տառապելու կասկած հարուցող բանտարկյալներին մեկուսացնելու, բանտարկյալների վերականգնմանը խոչընդոտող մարմնական կամ մտավոր խանգարումներն ի հայտ բերելու և յուրաքանչյուր բանտարկյալի աշխատունակությունը որոշելու նպատակով:

25.1. Բուժաշխատողը պետք է հոգ տանի բանտարկյալների ֆիզիկական և հոգեկան առողջության մասին և ամեն օր այցելի առողջությունից գանգատվող, ինչպես նաև հատուկ ուշադրություն պահանջող բանտարկյալներին:

25.2. Բուժշխատողը պարտավոր է տնօրենին զեկուցել բոլոր այն դեպքերում, երբ գտնում է, որ բանտարկյալի ֆիզիկական կամ մտավոր առողջությունը խաթարվել է կամ կարող է խաթարվել տևական բանտարկության կամ բանտարկության որևէ պայմանի պատճառով:

26.1. Բժիշկը պարտավոր է կանոնավորապես տեսչական ստուգում իրականացնել և տնօրենին զեկուցել հետևյալ հարցերի մասին.

- ա) սննդի որակը, քանակը, պատրաստումը և մատուցումը,
- բ) հիմնարկի և բանտարկյալների հիգիենան և մաքրությունը,
- գ) սանիտարական պայմանները, ջեռուցումը, լուսավորությունն ու օդափոխությունը հիմնարկում,
- դ) բանտարկյալների հագուստի և անկողնային պարագաների պիտանիությունն ու մաքրությունը,
- ե) մարմնակրթության ու սպորտի վերաբերյալ կանոնների պահպանումը, երբ դրա համար տեխնիկական անձնակազմ նախատեսված չէ:

26.2. Տնօրենը պետք է ուսումնասիրի 25.2 և 26-րդ կանոններին համապատասխան բժշկի ներկայացրած զեկուցագրերն ու խորհուրդները և դրանց համաձայնելու դեպքում անհապաղ միջոցներ ձեռնարկի դրանք իրականացնելու համար: Եթե այդ հանձնարարականները դուրս են իր իրավասության շրջանակներից կամ նա համաձայն չէ դրանց, ապա տնօրենը պետք է անհապաղ վերադաս մարմիններին ներկայացնի թե՛ սեփական զեկուցագիրը և թե՛ բժշկի հանձնարարականները:

Կարգապահություն և տույժեր

27. Կարգապահությունը և կարգուկանոնը պետք է խստագույն պահպանվեն՝ կիրառելով միայն այնպիսի սահմանափակումներ, որոնք անհրաժեշտ են հիմնարկում անվտանգ բանտարկությունը և համակեցության ընդունված կանոնների պահպանումն ապահովելու համար:

28.1. Բանտարկյալները չպետք է հիմնարկի սպասարկման աշխատանքներում ներգրավվեն կարգապահական տույժի կարգով:

28.2. Մույն կանոնը, սակայն, չպետք է խոչընդոտի ինքնակառավարվող այն համակարգերի պատշաճ գործունեությանը, որոնցում սոցիալական, դաստիարակչական կամ մարզական որոշակի միջոցառումների պատասխանատվությունը, որոշակի վերահսկողության պայմաններում, դրված է վերականգնման նկատառումներով խմբերում ընդգրկված բանտարկյալների վրա:

29. Ստորև շարադրված հանգամանքները պետք է սահմանվեն միայն օրենքով կամ իրավասու վարչական մարմնի կանոնակարգով.

ա) կարգապահական զանցանք համարվող վարքը,

բ) կիրառելիք տույժի տեսակն ու տևողությունը,

գ) տույժ նշանակելու իրավասություն ունեցող մարմինը:

30.1. Տույժ կարելի է նշանակել միայն համապատասխան օրենքով կամ կանոնակարգերով սահմանված պայմաններին համապատասխան, ընդ որում՝ որևէ բանտարկյալ չի կարող կրկին պատժի ենթարկվել միննույն զանցանքի համար:

30.2. Որևէ բանտարկյալ չի կարող տույժի ենթարկվել, եթե նա նախապես չի տեղեկացվել իրեն վերագրվող զանցանքի մասին և չի ունեցել իր պաշտպանությամբ հանդես գալու պատշաճ հնարավորություն: Իրավասու մարմինը նման դեպքերում պետք է մանրագնի քննություն իրականացնի:

30.3. Անհրաժեշտության և հնարավորության դեպքում բանտարկյալին պետք է թույլատրել սեփական պաշտպանությամբ հանդես գալ թարգմանչի միջոցով:

31. Հարկավոր է ընդհանրապես արգելել մարմնական պատիժները, մութ խցում տեղավորելը և պատժի դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող ձևերը կարգապահական զանցանքների դեպքում որպես տույժի միջոց կիրառելը:

32.1. Խիստ մեկուսացում կամ սննդակարգի կրճատում նախատեսող տույժեր չեն կարող նշանակվել, քանի դեռ բուժաշխատողը չի գննել բանտարկյալին և գրավոր չի հավաստել, որ վերջինս ի վիճակի է կրել այդ տույժը:

32.2. Նույնը վերաբերում է նաև տույժի այլ ձևերին, որոնք կարող են բանտարկյալին ֆիզիկական կամ հոգեկան վնաս պատճառել: Այդպիսի պատիժները ոչ մի դեպքում չպետք է հակասեն 31-րդ կանոնում նշված սկզբունքին կամ շեղվեն դրանից:

32.3. Բժիշկը պարտավոր է ամեն օր այցելել նման տույժերի ենթարկված բանտարկյալներին և, եթե ֆիզիկական կամ հոգեկան վիճակից ելնելով անհրաժեշտ է համարում ընդհատել կամ փոփոխել տույժի տեսակը, ապա այդ մասին խորհրդատվություն տրամադրել տնօրենին:

Զսպամիջոցներ

33. Երբևէ չի կարելի որպես տույժի միջոց այնպիսի զսպամիջոցներ կիրառել, ինչպիսիք են՝ ձեռնաշղթաները, շղթաները, երկաթե գամերը, զսպաշապիկներն ու շղթաները: Ավելին, շղթաները կամ երկաթե գամերը չպետք է գործադրվեն որպես զսպամիջոց: Այլ զսպամիջոցներ կարելի է գործադրել միայն հետևյալ դեպքերում.

ա) փոխադրման ընթացքում փախուստը կանխելու համար՝ պայմանով, որ դատական կամ վարչական մարմինների առջև կանգնելուն պես ձեռնաշղթաները հանվեն,

բ) բժշկական բնույթի պատճառներով և բժշկի ցուցումով,

գ) տնօրենի հրամանով, եթե մյուս միջոցներով հնարավոր չէ կանխել ինքնավնասումը, բանտարկյալի կողմից այլ անձանց կամ գույքին վնաս պատճառելը. նման դեպքերում տնօրենը պարտավոր է անհապաղ խորհրդակցել բժշկի հետ և զեկուցել վերադաս վարչական մարմիններին:

34. Զսպամիջոցների կիրառման ձևերն ու մեթոդները սահմանում է բանտային կենտրոնական վարչակազմը: Այդ միջոցները չպետք է կիրառվեն ավելի երկար տևողությամբ, քան խիստ անհրաժեշտ է:

Բանտարկյալների իրազեկումը և նրանց կողմից բողոքների ներկայացումը

35.1. Բանտ ընդունվելիս բանտարկյալին պետք է գրավոր տեղեկացնել իր հետ միևնույն խմբին պատկանող բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի կանոնների, տվյալ հիմնարկում սահմանված կարգապահական պահանջների, ինչպես նաև տեղեկատվություն ստանալու և բողոքներ ներկայացնելու թույլատրելի միջոցների և այլ հարցերի մասին, որոնք նրան հնարավորություն կտան զիտակցելու իր իրավունքներն ու պարտականությունները և հարմարվելու տվյալ հիմնարկի կենսապայմաններին:

35.2. Անտառաճանաչ բանտարկյալներին վերոհիշյալ տեղեկատվությունը պետք է տրամադրվի բանավոր:

36.1. Յուրաքանչյուր բանտարկյալ պետք է աշխատանքային օրերին հիմնարկի տնօրենին կամ նրա անունից հանդես գալու լիազորություն ունեցող աշխատակցին դիմումներ կամ բողոքներ ներկայացնելու հնարավորություն ունենա:

36.2. Տեսչական ստուգումների ժամանակ բանտարկյալները պետք է կարողանան դիմումներ և բողոքներ ներկայացնել տեսուչներին: Նրանք պետք է իրավունք ունենան խոսելու տեսուչի կամ տեսչական ստուգումն իրականացնող այլ աշխատակցի հետ՝ առանց հիմնարկի տնօրենի կամ մյուս աշխատողների ներկայության:

36.3. Յուրաքանչյուր բանտարկյալ պետք է կենտրոնական բանտային վարչակազմին, դատական կամ իրավասու այլ մարմիններին դիմում կամ բողոք ներկայացնելու հնարավորություն ունենա, որոնց բովանդակությունը գրաքննության ենթակա չէ, սակայն դրանք պետք է կազմված լինեն պատշաճ կերպով և ներկայացվեն դրա համար նախատեսված ուղիներով:

36.4. Ցանկացած դիմում կամ բողոք պետք է անհապաղ, առանց անհարկի ձգձգումների ընթացք կամ պատասխան ստանա, եթե դրանք մակերեսային կամ անհիմն չեն:

Շփումն արտաքին աշխարհի հետ

37. Բանտարկյալներին հարկավոր է թույլատրել թե՛ նամակագրության և թե՛ տեսակցությունների միջոցով կանոնավոր պարբերականությամբ և անհրաժեշտ հսկողության ներքո հաղորդակցվել իրենց ընտանիքների և հարգանք վայելող իրենց ընկերների հետ:

38.1. Օտարերկրյա քաղաքացի բանտարկյալներին պետք է իրենց երկրների դիվանագիտական և հյուպատոսական ներկայացուցիչների հետ կապ պահպանելու ողջամիտ հնարավորություններ տրամադրել:

38.2. Տվյալ երկրում դիվանագիտական կամ հյուպատոսական ներկայացուցչություն չունեցող երկրների քաղաքացի բանտարկյալները, ինչպես նաև փախստականներն ու քաղաքացիություն չունեցող անձինք պետք է իրենց շահերի պաշտպանությունը ստանձնած երկրների դիվանագիտական ներկայացուցիչների կամ նրանց պաշտպանությամբ զբաղվող ցանկացած ներպետական կամ միջազգային մարմնի հետ կապ պահպանելու հնարավորություն ունենան:

39. Բանտարկյալները պետք է կանոնավորապես տեղեկացվեն առավել կարևոր նորությունների մասին՝ թերթեր, պարբերականներ կամ բանտային հատուկ հրատարակություններ կարդալու, ռադիո ունկնդրելու, դասախոսությունների մասնակցելու կամ տեղեկատվության ցանկացած այլ՝ վարչակազմի կողմից թույլատրված և վերահսկելի միջոցներից օգտվելու միջոցով:

Գրքեր

40. Յուրաքանչյուր հիմնարկ պետք է բանտարկյալների բոլոր խմբերի համար հասանելի գրադարան ունենա՝ համալրված ինչպես զվարճալի, այնպես էլ ուսուցողական բովանդակությամբ գրքերով, իսկ բանտարկյալների կողմից գրադարանից օգտվելը պետք է խրախուսել:

Կրոն

41.1. Եթե հիմնարկում միևնույն կրոնին պատկանող բավականաչափ թվով բանտարկյալներ կան, հարկավոր է տվյալ կրոնի պաշտոնական սպասավոր նշանակել: Եթե նման բանտարկյալների թիվը բավականաչափ մեծ է, և կան համապատասխան հնարավորություններ, այդ սպասավորը պետք է նշանակվի մշտական հիմունքներով:

41.2. 1-ին կետի հիման վրա հիմնարկում նշանակված կրոնական սպասավորը պետք է կանոնավորապես կրոնական արարողություններ անցկացնելու և սահմանված ժամանակահատվածում իր դավանանքին պատկանող բանտարկյալներին տեսակցելու հնարավորություն ունենա՝ կրոնական թեմաներով զրուցելու նպատակով:

41.3. Բանտարկյալին չի կարելի գրկել այս կամ այն կրոնի պաշտոնական ներկայացուցիչների հետ հանդիպելու հնարավորությունից: Մյուս կողմից, եթե բանտարկյալը դեմ է պաշտամունքի սպասավորի տեսակցություններին, ապա նրա որոշման հետ հարկավոր է լիովին հաշվի նստել:

42. Յուրաքանչյուր բանտարկյալ պետք է հնարավորության սահմաններում կարողանա բավարարել իր կրոնական պահանջմունքները՝ հիմնարկում անցկացվող կրոնական արարողություններին մասնակցելու և իր տրամադրության տակ կրոնական բովանդակության հատուկ գրքեր ու իր դավանանքի վերաբերյալ ուսուցողական նյութեր ունենալու միջոցով:

Բանտարկյալների ունեցվածքի պահպանումը

43.1. Դրամը, թանկարժեք իրերը, հագուստն ու այլ առարկաները, որոնք տվյալ հաստատությունում գործող կանոններով բանտարկյալին արգելված է պահել իր մոտ, բանտարկյալին ընդունելիս ի պահ են վերցվում: Բանտարկյալը ստորագրում է այդ իրերի ցանկը: Հարկավոր է միջոցներ ձեռնարկել՝ դրանք հուսալի պայմաններում պահելու համար:

43.2. Տվյալ հիմնարկից բանտարկյալին ազատելիս նրան պատկանող ողջ ունեցվածքն ու դրամը պետք է վերադարձվեն, բացի այն գումարներից, որոնք նրան թույլատրվել է ծախսել, այն իրերից, որոնք նրան թույլատրվել է առաքել հիմնարկի սահմաններից դուրս, այն հագուստից, որը սանիտարական նկատառումներով անհրաժեշտ է եղել ոչնչացնել: Բանտարկյալը ստացական է ստորագրում իրեն պատկանող դրամն ու իրերը ետ ստանալիս:

43.3. Նույնը վերաբերում է բոլոր այն դրամական միջոցներին ու իրերին, որոնք բանտարկյալը տվյալ հիմնարկում գտնվելու ժամանակ ստացել է դրսից:

43.4. Եթե բանտարկյալն իր մոտ դեղորայք ունի, բուժաշխատողը պետք է որոշում կայացնի դրանց հետագա գործածման մասին:

Ծանուցում մահվան, հիվանդության, փոխադրման և այլնի մասին

44.1. Բանտարկյալի մահվան, լուրջ հիվանդության կամ վնասվածքի, կամ նրան հոգեբուժարան փոխադրելու դեպքում տնօրենն այդ մասին անհապաղ տեղեկացնում է նրա ամուսնուն կամ կնոջը, եթե նա ամուսնացած է, մերձավոր ազգականներին և, ցանկացած դեպքում՝ բանտարկյալի կողմից նախապես մատնանշված անձին:

44.2. Բանտարկյալին պետք է անհապաղ հայտնել իր որևէ մերձավոր ազգականի մահվան կամ լուրջ հիվանդության մասին: Մերձավոր ազգականի ծանր հիվանդության դեպքում

բանտարկյալին պետք է թույլ տալ հնարավորության դեպքում այցելելու նրան՝ հսկողության ներքո կամ առանց դրա:

44.3. Յուրաքանչյուր բանտարկյալ պետք է իրավունք ունենա իր բանտարկության կամ այլ հիմնարկ փոխադրվելու մասին անհապաղ տեղեկացնելու ընտանիքի անդամներին:

Բանտարկյալների փոխադրումը

45.1. Բանտարկյալներին իրենց բանտարկության վայր կամ մեկ վայրից մյուսը փոխադրելիս նրանց անհրաժեշտ է պատասպարել կողմնակի աչքից և ձեռնարկել բոլոր միջոցները՝ նրանց վիրավորանքից, հետաքրքրասիրությունից և հրապարակայնության ցանկացած դրսևորումից զերծ պահելու համար:

45.2. Արգելվում է բանտարկյալներին փոխադրել՝ անբավարար օդափոխության, լուսավորության կամ անհարկի ֆիզիկական տառապանք պատճառող պայմաններում:

45.3. Բանտարկյալները փոխադրվում են վարչակազմի հաշվին, ընդ որում՝ նրանց փոխադրումը պետք է կատարվի բոլորի համար միատեսակ պայմաններում:

Հիմնարկի անձնակազմը

46.1. Բանտային վարչակազմը պետք է բոլոր մակարդակներում անձնակազմի մանրակրկիտ ընտրություն կատարի, քանի որ բանտային հիմնարկների լավ աշխատանքը կախված է այդ աշխատողների բարեխղճությունից, մարդասիրությունից, մասնագիտական կարողություններից և անձնական հատկանիշներից:

46.2. Բանտային վարչակազմը պետք է թե՛ իր աշխատողների և թե՛ ողջ հասարակայնության մոտ ձևավորի և պահպանի այն համոզմունքը, որ իր կատարած աշխատանքը կարևոր նշանակություն ունեցող սոցիալական ծառայություն է: Այդ համոզմունքն ամրապնդելու համար հարկավոր է օգտագործել հանրային լրատվության միջոցները:

46.3. Վերոհիշյալ նպատակներին հասնելու համար անձնակազմի անդամները պետք է նշանակվեն լրիվ դրույքով՝ որպես պետական ծառայողի կարգավիճակ ունեցող պրոֆեսիոնալ բանտային ծառայողներ. նրանք պետք է համոզված լինեն, որ լավ վարքի, աշխատանքի արդյունավետության ու ֆիզիկական համապատասխանության դեպքում իրենց զբաղեցրած պաշտոնները կպահպանվեն: Աշխատավարձը պետք է բավարար լինի՝ տվյալ աշխատանքին համապատասխանող կանանց և տղամարդկանց ներգրավելու և այդ աշխատանքում նրանց պահելու համար: Նկատի առնելով տվյալ աշխատանքի պահանջկոտությունը՝ հարկավոր է աշխատանքային արտոնություններ և պայմաններ սահմանել:

47.1. Այդ անձնակազմը պետք է բավականաչափ կրթված ու զարգացած լինի:

47.2. Նախքան պարտականություններն ստանձնելն անձնակազմը պետք է դասընթաց անցնի իր ընդհանուր և հատուկ պարտականությունների կատարման վերաբերյալ, որից հետո պետք է տեսական ու գործնական ստուգարք հանձնի:

47.3. Աշխատանքի ընդունվելուց հետո և հետագա գործունեության ողջ ընթացքում անձնակազմը պետք է պահպանի ու բարձրացնի իր գիտելիքներն ու մասնագիտական կարողությունները՝ համապատասխան պարբերականությամբ աշխատանքին զուգընթաց վերապատրաստման դասընթացներ անցնելու միջոցով:

48. Անձնակազմի բոլոր անդամները պետք է դրսևորեն այնպիսի վարքագիծ և իրենց պարտականությունները կատարեն այնպես, որպեսզի օրինակ ծառայեն բանտարկյալների համար և վաստակեն նրանց հարգանքը:

49.1. Հնարավորության սահմաններում անձնակազմում պետք է ընդգրկվեն բավարար թվով այնպիսի մասնագետներ, ինչպիսիք են՝ հոգեբույժները, հոգեբանները, սոցիալական աշխատողները, մանկավարժները և արհեստավոր հրահանգիչները:

49.2. Սոցիալական աշխատողները, մանկավարժները և արհեստավոր հրահանգիչները պետք է նշանակվեն մշտական հիմունքներով՝ միաժամանակ չբացառելով ոչ լրիվ դրույքով աշխատող անձանց կամ կամավորների ներգրավումը:

50.1. Հիմնարկների տնօրենների պաշտոններում պետք է նշանակել իրենց բնավորությամբ, վարչական ունակություններով, անցած վերապատրաստումներով և փորձառությամբ այդ աշխատանքին համապատասխանող անձանց:

50.2. Տնօրենն իր ամբողջ ժամանակը պետք է նվիրի իր վրա դրված պարտականությունների կատարմանը՝ աշխատելով լրիվ աշխատանքային դրույքով:

50.3. Նա պետք է բնակվի իրեն վստահված հիմնարկի տարածքում կամ դրա մերձակայքում:

50.4. Երբ մեկ տնօրենի վրա երկու կամ ավելի հիմնարկի ղեկավարման պարտականություն է դրված, նա պետք է հաճախակի այցելի դրանցից յուրաքանչյուրը: Այդ հիմնարկներից յուրաքանչյուրի ղեկավարման պարտականությունը հարկավոր է դնել տեղում բնակվող որևէ պատասխանատու աշխատակցի վրա:

51.1. Հիմնարկի տնօրենը, նրա տեղակալը և աշխատողների մեծամասնությունը պետք է տիրապետեն այն լեզվին, որով խոսում է տվյալ հիմնարկում պահվող բանտարկյալների մեծամասնությունը, կամ այն լեզվին, որը հասկանալի է նրանց մեծ մասին:

51.2. Անհրաժեշտության դեպքում հարկավոր է օգտվել թարգմանչի ծառայություններից:

52.1. Այն հիմնարկներում, որոնց չափերից ելնելով պահանջվում է լրիվ դրույքով աշխատող մեկ կամ մի քանի բուժաշխատող, նրանցից առնվազն մեկը պետք է բնակվի հիմնարկում կամ դրա մերձակայքում:

52.2. Այլ հիմնարկներ բուժաշխատողները պետք է այցելեն ամեն օր, ընդ որում՝ բժիշկը պետք է բնակվի բավականին մոտ, որպեսզի անհետաձգելի դեպքերում հնարավոր լինի անհապաղ կանչել նրան:

53.1. Միաժամանակ տղամարդկանց և կանանց համար նախատեսված հիմնարկներում կանանց բաժանմունքը պետք է իզական սեռի պատասխանատու աշխատող ղեկավարի, ում մոտ պետք է գտնվեն այդ բաժանմունքի բոլոր հատվածների բանալիները:

53.2. Արական սեռի աշխատողները կանանց բաժանմունք կարող են մուտք գործել միայն իզական սեռի աշխատողների ուղեկցությամբ:

53.3. Բանտարկյալ կանանց սպասարկումը և հսկողությունը պետք է իրականացնեն միայն իզական սեռի աշխատողները: Սակայն դա չի բացառում արական սեռի աշխատողների, մասնավորապես՝ բժիշկների և մանկավարժների կողմից իրենց մասնագիտական պարտականությունների կատարումը կանանց համար նախատեսված հիմնարկներում կամ այլ հիմնարկների՝ կանանց հատկացված բաժանմունքներում:

54.1. Բանտարկյալների հետ իրենց հարաբերություններում հիմնարկների անձնակազմերն իրավունք ունեն ուժի դիմելու միայն ինքնապաշտպանության կամ փախուստի փորձի դեպքում, ինչպես նաև օրենքով կամ կանոնակարգերով սահմանված կարգուկանոնին բանտարկյալների ակտիվ կամ պասիվ դիմադրության պարագայում: Աշխատողները պարտավոր են ուժը գործադրել անհրաժեշտության սահմաններում և նման դեպքերի մասին անհապաղ տեղեկացնել հիմնարկի տնօրենին:

54.2. Բանտերի աշխատողները պետք է հատուկ ֆիզիկական պատրաստություն անցնեն, ինչը նրանց թույլ կտա զսպել ագրեսիվ բանտարկյալներին:

54.3. Բանտարկյալների հետ անմիջական շփում ունեցող աշխատողները զենք կարող են կրել միայն բացառիկ դեպքերում: Բացի այդ, զենք կրելու իրավունք պետք է ունենան միայն զենքի գործադրման պատրաստություն անցած աշխատողները:

Տեսչական ստուգումներ

55. Պատժային հաստատություններն ու ծառայությունները պետք է կանոնավոր տեսչական ստուգման ենթարկվեն իրավասու մարմնի կողմից նշանակված որակյալ ու փորձառու տեսուչների կողմից: Տեսուչների խնդիրը պետք է լինի ստուգել, թե որքանով են այդ հաստատությունները ղեկավարվում գործող օրենքներով ու կանոնակարգերով, ինչպես նաև այն, թե որքանով են դրանք կատարում պատժային և ուղղիչ ծառայությունների առջև դրված խնդիրները:

Մ ա ս II

Հատուկ խմբերի նկատմամբ կիրառվող կանոններ

Ա. Դատապարտված բանտարկյալներ

Ղեկավար սկզբունքներ

56. Ստորև շարադրվող ղեկավար սկզբունքներն արտացոլում են այն ոգին, որով պետք է առաջնորդվեն պատժային հիմնարկները, և այն նպատակները, որոնց իրականացմանն այդ հիմնարկները պետք է ձգտեն՝ ելնելով սույն տեքստի թիվ 1 նախնական նկատառման բովանդակությունից:

57. Բանտարկությունը և իրավախախտին արտաքին աշխարհից մեկուսացնելու այլ միջոցները նրան տառապանք են պատճառում, քանի որ ազատությունից զրկվելու արդյունքում նա զրկվում է ինքնուրույն որոշում կայացնելու իրավունքից: Ուստի, բանտային համակարգը պետք է խուսափի այդ իրավիճակով պայմանավորված տառապանքը ծանրացնելուց, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ մեկուսացումն արդարացված է կամ դա անհրաժեշտ է՝ կարգապահական նկատառումներից ելնելով:

58. Բանտարկության կամ ազատազրկող բնույթի այլ միջոցների նպատակն ու արդարացումը, վերջին հաշվով, հասարակությանը հանցավորությունից պաշտպանելն է: Այդ նպատակներին կարելի է հասնել սոսկ այն դեպքում, երբ ազատազրկման ժամկետի ավարտին և հասարակական կյանքի վերադառնալուն պես իրավախախտը ոչ միայն պատրաստ է, այլև ունակ է օրինապահ կյանք վարել և ինքնուրույն ապահովել իր գոյությունը:

59. Այդ նպատակով հիմնարկը պետք է գործադրի բոլոր ուղղիչ, դաստիարակչական, բարոյական, հոգևոր ներուժն ու տրամադրության տակ եղած և նպատակահարմար օգնության այլ ձևերը՝ ձգտելով դրանք գործադրելիս հաշվի առնել յուրաքանչյուր բանտարկյալի անհատական պահանջմունքները:

60.1. Հիմնարկում սահմանված ռեժիմի շրջանակներում պետք է ձգտել նվազագույնի հասցնել բանտային և ազատ կյանքի միջև տարբերությունը, որը բանտարկյալի մոտ թուլացնում է պատասխանատվության ու մարդկային արժանապատվության զգացումը:

60.2. Ցանկալի է նախքան պատժի ժամկետի լրանալը միջոցներ ձեռնարկել բանտարկյալին աստիճանաբար հասարակություն վերադարձնելու համար: Այդ նպատակին, կախված տվյալ գործի առանձնահատկություններից, կարելի է հասնել տվյալ կամ մեկ այլ հիմնարկում ազատմանը նախապատրաստելու ռեժիմ ապահովելու, որոշակի հսկողության (ոչ ոստիկանական) ներքո փորձաշրջանով ազատ արձակելու միջոցով՝ այն զուգակցելով արդյունավետ սոցիալական օգնության հետ:

61. Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքով հարկավոր է ընդգծել ոչ թե նրանց օտարումը հասարակությունից, այլ այն հանգամանքը, որ նրանք շարունակում են մնալ նրա անդամները: Ուստի, հնարավոր բոլոր դեպքերում, համայնքային գործակալությունների հարկավոր է թույլատրել աջակցել հիմնարկների անձնակազմին՝ բանտարկյալների սոցիալական վերականգնման գործում: Հարկավոր է ունենալ յուրաքանչյուր բանտային հիմնարկին կցված սոցիալական աշխատողներ, ովքեր հոգ կտանեն ընտանիքի և կարևոր սոցիալական գործակալությունների հետ բանտարկյալի բոլոր ցանկալի կապերը պահպանելու և բարելավելու մասին: Անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռնարկել, որպեսզի օրենքին և պատժի բնույթին համապատասխան՝ հնարավորինս երաշխավորվեն բանտարկյալների քաղաքացիական շահերը, սոցիալական ապահովության ոլորտի իրավունքները և սոցիալական այլ արտոնություններ:

62. Հիմնարկի բուժառայությունները պետք է ձգտեն բացահայտել բոլոր մարմնական և հոգեկան հիվանդություններն ու խանգարումները, որոնք կարող են խոչընդոտել բանտարկյալի վերադաստիարակմանը, և բուժեն դրանք: Այդ նպատակով պետք է տրամադրվեն անհրաժեշտ բոլոր բժշկական, վիրաբուժական և հոգեբուժական ծառայությունները:

63.1. Այս սկզբունքների կենսագործումը պահանջում է բանտարկյալի նկատմամբ անհատական մոտեցում, այսինքն՝ նրանց ըստ խմբերի դասակարգելու ճկուն համակարգ. ուստի, ցանկալի է, որպեսզի այդ խմբերը տեղակայվեն դրանցից յուրաքանչյուրի հետ աշխատելու համար հարմարեցված հիմնարկներում:

63.2. Այդ հիմնարկներում յուրաքանչյուր խմբի նկատմամբ անվտանգության միատեսակ միջոցառումներ ձեռնարկելը պարտադիր չէ: Ցանկալի է աստիճանակարգել այդ միջոցառումների խստությունը՝ կախված տվյալ խմբից: Բաց տիպի հիմնարկները, պայմանավորված այն հանգամանքով, որ դրանք փախուստները կանխելու նպատակով ֆիզիկական անվտանգության միջոցներ չեն ապահովում, այլ հիմնվում են գուտ բանտարկյալների կարգապահության վրա, վերականգնման առումով առավել բարենպաստ են ընտրված բանտարկյալների համար:

63.3. Ցանկալի է, որ փակ տիպի հիմնարկներում պահվող բանտարկյալների թիվը շատ մեծ չլինի, որպեսզի հնարավոր լինի նրանց հանդեպ անհատական մոտեցում ցուցաբերել: Որոշ երկրներում գտնում են, որ նման հիմնարկների բնակչությունը չպետք է գերազանցի 500-ը: Բաց տիպի հիմնարկներում բանտարկյալների թիվը պետք է հնարավորինս փոքր լինի:

63.4. Մյուս կողմից, բանտերը չպետք է այնաստիճան փոքր լինեն, որ դրանցում հնարավոր չլինի պատշաճ հնարավորություններ ապահովել:

64. Բանտարկյալի ազատամար հասարակության պարտավորությունները չեն դադարում: Ուստի, անհրաժեշտ է պետական կամ մասնավոր մարմիններ ունենալ, որոնք ի վիճակի կլինեն արդյունավետ խնամք ցուցաբերել ազատված բանտարկյալների նկատմամբ՝ նրանց հետ կապված նախապաշարումները նվազեցնելու և նրանց սոցիալական վերականգնման նպատակով:

Բանտարկյալների հետ տարվող աշխատանքներ

65. Բանտարկության կամ նման այլ միջոցի դատապարտված անձանց հետ տարվող աշխատանքների նպատակը պետք է պատժի տևողության սահմաններում այդ անձանց մոտ ազատվելուց հետո օրինապահ և ինքնուրույն կյանք վարելու կամքը ձևավորելը լինի: Այդ աշխատանքների ընթացքում հարկավոր է նրանց մոտ խթանել ինքնահարգանքը և պատասխանատվության զգացումը:

66.1. Այդ նպատակով պետք է ձեռնարկել անհրաժեշտ բոլոր միջոցները, այդ թվում՝ կրոնական ծառայությունները (այն երկրներում, ուր դա հնարավոր է), ուսուցումը, մասնագիտական կողմնորոշումն ու վերապատրաստումը, սոցիալական դեպքերի վարումը, աշխատանք գտնելու հարցում խորհրդատվությունը, ֆիզիկական դաստիարակությունն ու բարոյական կերպարի ամրապնդումը՝ հաշվի առնելով բանտարկյալի անհատական պահանջմունքները, նրա սոցիալական և քրեական անցյալը, ֆիզիկական ու մտավոր ունակությունները և հնարավորությունները, խառնվածքը, պատժի ժամկետի տևողությունը, ազատվելուց հետո նրա հեռանկարները:

66.2. Քիչ թե շատ տևական ժամկետով դատապարտված յուրաքանչյուր բանտարկյալի ընդունելիս տնօրենը նրա վերաբերյալ հնարավորինս սեղմ ժամկետում պետք է սպառնիչ տեղեկություններ ստանա նախորդ կետում թվարկված հարցերի վերաբերյալ: Այդ տեղեկությունները պետք է անպայման պարունակեն հոգեբուժության ոլորտում հնարավորինս գիտակ բժշկի զեկուցագիրը բանտարկյալի ֆիզիկական և հոգեկան վիճակի մասին:

66.3. Այդ զեկուցագրերը և համապատասխան այլ փաստաթղթերը պետք է ներառվեն նրա անձնական գործում: Անձնական գործը պետք է մշտապես թարմացվի և վարվի այնպես, որպեսզի պատասխանատու աշխատողները կարողանան հարկ եղած դեպքում օգտվել դրանից:

Դասակարգում և անհատականացում

67. Դասակարգման նպատակներն են՝

ա) բանտարկյալների մեկուսացումն այլ բանտարկյալներից, ովքեր իրենց հանցավոր անցյալի կամ բնավորության բացասական գծերի պատճառով կարող են նրանց վրա վատ ազդեցություն ունենալ,

բ) Բանտարկյալներին ըստ խմբերի դասակարգելը, ինչը կխթանի սոցիալական վերականգնման նպատակով նրանց հետ տարվող աշխատանքը:

68. Բանտարկյալների տարբեր խմբերի հետ աշխատանքը հարկավոր է հնարավորության սահմաններում կատարել տարբեր հիմնարկներում կամ միննույն հիմնարկի տարբեր ստորաբաժանումներում:

69. Յուրաքանչյուր բանտարկյալի ընդունելուց հետո ամենասեղմ ժամկետում անհրաժեշտ է մշակել տարվելիք աշխատանքների ծրագիր՝ ուսումնասիրելով նրա բնավորությունը և ելնելով անհատական կարիքներից, կարողություններից ու հակումներից:

Արտոնություններ

70. Յուրաքանչյուր հիմնարկում պետք է ունենալ բանտարկյալների տարբեր խմբերի համար նախատեսված արտոնությունների համակարգ և մշակել աշխատանքի տարբեր մեթոդներ՝ լավ վարքը խրախուսելու, նրանց մոտ պատասխանատվության զգացում ձևավորելու, նրանց հետ տարվող աշխատանքներում վերջիններիս շահագրգռվածությանը և համագործակցությանը հասնելու նպատակով:

Աշխատանքը

71.1. Բանտարկյալների աշխատանքը չպետք է տառապանք պատճառի նրանց:

71.2. Բոլոր դատապարտված բանտարկյալները պարտավոր են աշխատել՝ ելնելով բժշկի կողմից հաստատված ֆիզիկական և հոգեկան համապատասխանությունից:

71.3. Բանտարկյալներին պետք է այնքան օգտակար աշխատանք հանձնարարվի, որքան անհրաժեշտ է սովորական աշխատանքային օրվա ընթացքում ակտիվ աշխատելու համար:

71.4. Բանտարկյալներին տրամադրվող աշխատանքը հնարավորության սահմաններում պետք է լինի այնպիսին, որ պահպանի կամ բարձրացնի նրանց որակավորումը, ինչը թույլ կտա ազատվելուց հետո ազնիվ կյանք վարել:

71.5. Հարկավոր է արհեստներ ուսուցանել այն բանտարկյալներին, ում համար դա կարող է օգտակար լինել, հատկապես՝ երիտասարդ բանտարկյալներին:

71.6. Բանտարկյալները պետք է աշխատանքի հարցում ընտրության հնարավորություն ունենան, եթե արհեստների հնարավորությունները և հաստատության ղեկավարման ու կարգուկանոնի պահանջները դա թույլ են տալիս:

72.1. Հիմնարկներում աշխատանքի կազմակերպումն ու մեթոդները պետք է առավելագույնս նման լինեն հիմնարկներից դուրս նույնանման աշխատանքի կազմակերպմանն ու մեթոդներին, որպեսզի բանտարկյալները պատրաստվեն ազատության մեջ աշխատանքի պայմաններին:

72.2. Այդքանով հանդերձ, բանտում կազմակերպված արտադրությունից շահույթ ստանալու նպատակը չպետք է գերակայի բանտարկյալների և նրանց մասնագիտական ուսուցման շահերի նկատմամբ:

73.1. Հիմնարկներում արդյունաբերական և գյուղատնտեսական արտադրության կառավարումը գերադասելի է դնել բանտային վարչկազմի, այլ ոչ մասնավոր կապալառուների վրա:

73.2. Այն բանտարկյալները, ովքեր վարչակազմի ենթակայության ներքո չգտնվող աշխատանք են կատարում, պետք է գտնվեն հիմնարկի աշխատողների մշտական հսկողության տակ: Բացառությամբ այն դեպքերի, երբ բանտարկյալներն աշխատում են պետական այլ հիմնարկների համար, գործատուները պարտավոր են հիմնարկին վճարել համապատասխան աշխատանքի համար սահմանված լրիվ աշխատավարձ՝ հաշվի առնելով բանտարկյալների աշխատանքի արտադրողականությունը:

74.1. Ազատության ընթացքում աշխատողների առողջության և անվտանգության ապահովման կանոնները պետք է կիրառվեն նաև բանտային հիմնարկներում:

74.2. Անհրաժեշտ է սահմանել արտադրական վնասվածքներ ստանալու, այդ թվում՝ մասնագիտական հիվանդություններ ձեռք բերելու դեպքում բանտարկյալներին փոխհատուցում վճարելու մասին դրույթներ, որոնք չպետք է պակաս նպաստավոր լինեն ազատության մեջ աշխատողների համար օրենքով նախատեսված փոխհատուցման պայմաններից:

75.1. Աշխատանքային օրվա կամ շաբաթվա առավելագույն տևողությունը սահմանվում է օրենքով կամ վարչական կանոնակարգերով՝ հաշվի առնելով ազատության մեջ աշխատողների աշխատանքային գործունեության բնագավառում սահմանված տեղական կանոններն ու սովորույթները:

75.2. Աշխատաժամանակը պետք է սահմանել այնպես, որպեսզի բանտարկյալները շաբաթվա ընթացքում ունենան առնվազն մեկ հանգստյան օր և բավականաչափ ժամանակ՝ իրենց հետ տարվող աշխատանքների և վերականգնման հետ կապված ուսուցողական և այլ միջոցառումների համար:

76.1. Անհրաժեշտ է բանտարկյալների աշխատանքի դիմաց արդարացի վարձատրության համակարգ ունենալ:

76.2. Այդ համակարգը բանտարկյալներին պետք է հնարավորություն տա իրենց աշխատած գումարի առնվազն մի մասը ծախսել անձնական օգտագործման թույլատրելի առարկաներ ձեռք բերելու համար, իսկ մյուս մասն ուղարկել ընտանիքին:

76.3. Այդ համակարգը պետք է նաև բանտարկյալների վաստակի մի մասը վարչակազմի պահպանությանը հանձնելու հնարավորություն նախատեսի, որն ազատման պահին խնայողությունների տեսքով կվերադարձվի նրանց:

Կրթություն և ժամանց

77.1. Այն բանտարկյալներին, ովքեր ընդունակ են դրանից օգուտ քաղել, պետք է կրթության հնարավորություն ընձեռել, ներառյալ կրոնական դաստիարակությունն այն երկրներում, որտեղ դա հնարավոր է: Անտառաճանաչ և երիտասարդ բանտարկյալների ուսուցումը պետք է պարտադիր լինի, և բանտային վարչակազմերը պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնեն դրան:

77.2. Բանտարկյալների ուսուցումը պետք է հնարավորինս ինտեգրված լինի երկրում գործող կրթական համակարգին, որպեսզի ազատվող բանտարկյալները կարողանան հետագայում առանց բարդությունների շարունակել իրենց կրթությունը:

78. Բոլոր հաստատություններում բանտարկյալների համար հարկավոր է ժամանցային և մշակութային գործունեության հնարավորություն ապահովել՝ ի շահ նրանց ֆիզիկական և հոգեկան առողջության:

Սոցիալական կապեր և խնամք ազատվելուց հետո

79. Անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն դարձնել բանտարկյալի և նրա ընտանիքի միջև կապերի պահպանմանն ու ամրապնդմանը, ինչը բխում է երկու կողմերի շահերից:

80. Պատժի սկզբից ևեթ հարկավոր է մտածել ազատվելուց հետո բանտարկյալի ապագա կյանքի մասին, ուստի հարկավոր է խրախուսել և օգնել նրան՝ հիմնարկից դուրս գտնվող անձանց կամ հաստատությունների հետ կապեր հաստատելու և պահպանելու հարցում, ինչը կարող է ծառայել ընտանիքի շահերին և ազատվելուց հետո նրա սոցիալական վերականգնմանը:

81.1. Պետական կամ այլ ծառայություններն ու գերատեսչությունները, որոնք հնարավորության սահմաններում և անհրաժեշտության դեպքում ազատ արձակված բանտարկյալներին օգնում են վերահաստատվել հասարակությունում, պետք է հոգան, որ այդ բանտարկյալները անձը հաստատող անհրաժեշտ փաստաթղթեր ու վկայականներ ձեռք բերեն, համապատասխան բնակարան և աշխատանք գտնեն, ունենան տվյալ կլիմային ու տարվա եղանակին հարմար հագուստ և նշանակման վայր հասնելու և ազատվելուն անմիջապես հաջորդող ժամանակահատվածում գոյատևելու համար բավարար միջոցներ:

81.2. Նման գերատեսչությունների լիազոր ներկայացուցիչները պետք է բանտային հիմնարկներ և դրանցում պահվող անձանց այցելելու հնարավորություն ունենան: Ազատազրկման սկզբից ևեթ հարկավոր է խորհրդակցել այդ գերատեսչությունների հետ՝ բանտարկյալների հետագա կյանքի հեռանկարների մասին:

81.3. Ցանկալի է, որպեսզի այդ գերատեսչությունների աշխատանքը հնարավորինս կենտրոնացված կամ համակարգված լինի՝ դրանց աշխատանքի առավելագույն արդյունավետությունն ապահովելու նպատակով:

Բ. Հոգեկան հիվանդություններով և շեղումներով տառապող բանտարկյալներ

82.1. Հոգեկան հիվանդ համարվող անձինք չպետք է պահվեն բանտերում, ուստի հարկավոր է անհապաղ միջոցներ ձեռնարկել նրանց հոգեբուժական հաստատություն տեղափոխելու համար:

82.2. Այլ հոգեկան հիվանդություններով կամ շեղումներով տառապող բանտարկյալներին պետք է պահել հսկողության տակ և բուժել բժշկական ենթակայության հատուկ հիմնարկներում:

82.3. Բանտում գտնվելու ընթացքում նման բանտարկյալները պետք է բժշկական հատուկ հսկողության ներքո գտնվեն:

82.4. Պատժային հաստատության բժշկական և հոգեբուժական ծառայությունները պետք է ապահովեն դրա կարիքն ունեցող բոլոր բանտարկյալների բուժումը:

83. Ցանկալի է իրավասու գերատեսչությունների հետ համագործակցությամբ քայլեր ձեռնարկել ազատ արձակված բանտարկյալների բուժումը, ինչպես նաև նրանց սոցիալ-

հոգեբուժական խնամքն անհրաժեշտության դեպքում ազատվելուց հետո շարունակելու ուղղությամբ:

Գ. Ձերբակալված կամ դատավարությանը սպասող բանտարկյալներ

84.1. Քրեական հանցագործության մեղադրանքի հիման վրա ձերբակալված կամ բանտարկված, ոստիկանական տեղամասերում կամ բանտային հիմնարկներում պահվող, սակայն դեռևս չդատապարտված անձինք սույն կանոններում այսուհետ կանվանվեն «չդատապարտված բանտարկյալներ»:

84.2. Չդատապարտված բանտարկյալները համարվում են անմեղ, և նրանց նկատմամբ հարկավոր է համապատասխան վերաբերմունք ցուցաբերվի:

84.3. Չդատապարտված բանտարկյալների նկատմամբ պետք է կիրառվեն ստորև շարադրված կանոններում նկարագրված հատուկ ռեժիմի հիմնական պահանջները՝ չբացառելով անձի ազատության պաշտպանությանը կամ չդատապարտված բանտարկյալների վերաբերյալ ընթացակարգերի մասին իրավական դրույթների կիրառումը:

85.1. Չդատապարտված բանտարկյալները պետք է դատապարտվածներից անջատ պահվեն:

85.2. Չդատապարտված երիտասարդ բանտարկյալներին անհրաժեշտ է չափահասներից անջատ և, որպես կանոն, առանձին հիմնարկներում պահել:

86. Չդատապարտված բանտարկյալները գիշերային ժամերին պետք է տեղաբաշխվեն միայնակ և առանձին սենյակներում՝ հաշվի առնելով կլիմայով պայմանավորված տեղական առանձնահատկությունները:

87. Հիմնարկում սահմանված կարգը չխախտելու պայմանով չդատապարտված բանտարկյալներին կարող են սեփական ցանկությամբ իրենց հաշվին, բանտային վարչակազմի, ընտանիքի կամ բարեկամների միջոցով դրսից սնունդ ստանալ: Հակառակ դեպքում բանտարկյալի սնունդն ապահովում է վարչակազմը:

88.1. Չդատապարտված բանտարկյալներն իրավունք ունեն կրելու սեփական հագուստը՝ պայմանով, որ այն մաքուր և պիտանի լինի:

88.2. Եթե չդատապարտված բանտարկյալը բանտային համազգեստ է կրում, այն պետք է տարբերվի դատապարտյալների համազգեստից:

89. Չդատապարտված բանտարկյալները պետք է աշխատելու հնարավորություն ունենան, սակայն նրանք չեն կարող պարտադրված աշխատել: Աշխատելու դեպքում բանտարկյալը պետք է վարձատրվի:

90. Չդատապարտված բանտարկյալները պետք է սեփական միջոցներով կամ երրորդ անձանց հաշվին գրքեր, լրագրեր, գրենական պիտույքներ կամ զբաղմունքի այլ պարագաներ ձեռք բերելու հնարավորություն ունենան՝ արդարադատության իրականացման շահերին չհակասելու, հիմնարկում անվտանգությունը և կարգուկանոնը պահպանելու պայմանով:

91. Չդատապարտված բանտարկյալները պետք է կարողանան բանտում գտնվելու ընթացքում օգտվել իրենց բժշկի կամ ատամնաբույժի ծառայություններից, եթե այդ մասին նրանց խնդրանքը հիմնավոր է, և եթե նրանք ի վիճակի են հոգալու դրա հետ կապված ծախսերը:

92. Չդատապարտված բանտարկյալներին պետք է թույլատրվի ընտանիքին անհապաղ տեղեկացնել իրենց բանտարկության մասին, տրամադրվեն ընտանիքի ու բարեկամների հետ կապ պահպանելու և նրանց հետ տեսակցելու պատշաճ հնարավորություններ՝ կիրառելով միայն այնպիսի սահմանափակումներ ու հսկողություն, որն անհրաժեշտ է արդարադատության իրականացման, հիմնարկում անվտանգություն ու կարգուկանոն պահպանելու համար:

93. Հնարավորության դեպքում չդատապարտված բանտարկյալները պետք է անվճար իրավաբանական խորհրդատվության հնարավորություն ունենան՝ բանտում տեսակցելով իրենց պաշտպանությունն ստանձնած իրավախորհրդատուի հետ՝ պաշտպանությունը նախապատրաստելու և վերջինիս գաղտնի հանձնարարություններ տալու նպատակով: Այդ նպատակով հարկավոր է բանտարկյալներին ըստ պահանջի գրեկական պիտույքներ տրամադրել: Իրավախորհրդատուի հետ բանտարկյալի տեսակցությունը պետք է անցնի ոստիկանության կամ բանտի աշխատողների տեսադաշտում, սակայն լսելիության սահմաններից դուրս:

Դ. Քաղաքացիական գործերով բանտարկված անձինք

94. Այն երկրներում, ուր պարտքի հանձնառություն չկատարելու կամ դատարանի որոշմամբ ցանկացած այլ՝ ոչ քրեական գործի շրջանակներում թույլատրվում է անձին արգելանքի վերցնել, նման անձինք չպետք է սահմանափակումների կամ խիստ վերաբերմունքի ենթարկվեն ավելի, քան անհրաժեշտ է հուսալի հսկողություն և պատշաճ կարգուկանոն պահպանելու համար: Նման անձանց նկատմամբ վերաբերմունքը պետք է լինի ոչ պակաս բարենպաստ, քան չդատապարտված բանտարկյալների պարագայում, միայն այն տարբերությամբ, որ նրանց աշխատանքը կարող է պարտադիր լինել:

Ե. Առանց մեղադրանք առաջադրելու ձերբակալված կամ կալանավորված անձինք

95. Չխախտելով Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 9-րդ հոդվածի դրույթները, առանց մեղադրանք առաջադրելու ձերբակալված կամ կալանավորված անձինք օգտվում են I և II մասերի Գ բաժնում նկարագրված պաշտպանությունից: II մասի Ա բաժնի համապատասխան դրույթները ևս կիրառելի են այն դեպքերում, երբ դրանց գործածությունը կարող է բխել բանտարկյալների այս հատուկ խմբի շահերից՝ պայմանով, որ չեն ձեռնարկվի այնպիսի միջոցներ, որոնցից ենթադրվում է, որ վերադաստիարակումը կամ վերականգնումն ամեն դեպքում կիրառելի են որևէ քրեական հանցանքի համար չդատապարտված անձանց նկատմամբ: